

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Vermeerderd en verrijkt: de eerste gravures van de Leidse universiteit naar Jan Cornelisz. van 't Woudt beschouwd vanuit een stedelijke context 1609-1716

Maris, C. van

Citation

Maris, C. van. (2024, May 30). *Vermeerderd en verrijkt: de eerste gravures van de Leidse universiteit naar Jan Cornelisz. van 't Woudt beschouwd vanuit een stedelijke context 1609-1716*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3759702>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3759702>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Vermeerderd en verrijkt

De eerste gravures van de Leidse universiteit naar Jan Cornelisz. van 't Woudt
beschouwd vanuit een stedelijke context 1609-1716

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van
de graad van doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van de rector magnificus Prof.dr.ir. H. Bijl,
volgens besluit van het college voor promoties
te verdedigen op donderdag 30 mei 2024
klokke 15.00 uur

door

CORRIE VAN MARIS

geboren te Hillegom
in 1962

De afbeeldingen op de schutbladen werden gemaakt door Corrie van Maris. Zij werden in 2017 getoond tijdens de solotentoonstelling *Wie daar ezelsoren maakt* in Pulchri Studio in Den Haag en weerspiegelen het proces van dit onderzoek.

Schutblad voor: *De observator*, collage in gemengde techniek, 700 mm x 1000 mm, 2017.

Schutblad achter: *De verzameling*, collage in gemengde techniek, 700 mm x 1000 mm, 2017.

Promotor: Prof. dr. H.G.M. Jorink

Copromotor: Dr. J. Tromp

Promotiecommissie

Prof. dr. P.J. ter Keurs

Prof. dr. F.H. van Lunteren

Prof. dr. A.J.P. Maas

Prof. dr. A. Schmidt

Dr. P.J. Slaman

Dr. D.R. van Trijp (Museon Omniversum)

Grafisch ontwerp en typografie:

Edward Dżula

Hyeonjeong Kim

Lettertype: Jt Peleton, Jt Pico, Julytype

Drukwerk: Drukkerij Raddraaier

Beeldredactie:

Gerard Schoneveld

Tekstredactie:

Korrie Korevaart

Allard Calkoen

Inhoud

Hoofdstuk 1. Inleiding	13
1.1 Aanleiding	
1.2 De prenten	
1.3 Relevantie van het onderzoek	20
1.4 Probleemstelling	23
1.5 Historiografisch kader	31
1.6 Vraagstelling	32
1.7 Historische context	34
1.8 Interdisciplinair debat	36
1.9 Structuur van het onderzoek	37
 Hoofdstuk 2. De vier prenten	 39
2.1 Inleiding	
2.2 Beeldbeschrijvingen	
2.2.1 De tuin	
2.2.2 Het anatomisch theater	48
2.2.3 De bibliotheek	58
2.2.4 De schermschool	66
2.2.5 Onderlinge vergelijking van de vier prenten	76
2.2.6 Onderlinge samenhang van de prenten als reeks van vier	80
2.2.7 Universitaire huisvesting, stichting, locatie, inrichting en beheer van de afgebeelde ruimtes	84
2.2.8 Nabeschouwing	88

2.3	De geschiedenis en de functie van de prentkunst	90
2.3.1	Inleiding	
2.3.2	Lokale marktwerking	91
2.3.3	Techniek	92
2.3.4	Tekenaar, graveur, drukker en uitgever	94
2.3.5	Gebruik en doelgroep	95
2.3.6	Nabeschouwing	96
Hoofdstuk 3.	Het aanzien van de stad en de universiteit in 1586-1609	99
3.1	Inleiding	
3.2	De gezichten van de stad Leiden, ca. 1586-1598	102
3.2.1	De inwijdingsoptocht van de universiteit in Leiden	
3.2.2	De rol van Isaac Claesz van Swanenburgh in 1586-1612	105
3.2.3	De jaren 1592-1593: een kaartboek van verkochte landgoederen en de portretten van vader en zoon Scaliger	106
3.2.4	Portretten van Scaliger na zijn aanstelling in Leiden	108
3.2.5	Vader en zoon: Willem en Maurits van Oranje, ca. 1598	112
3.3	De gezichten op de stad Leiden, ca. 1598-1609	113
3.3.1	Index Stirpium: de eerste plattegrond van de tuin in 1594	
3.3.2	Leiden door Pieter Bast in 1600-1601	
3.3.3	Het Academiegebouw met studenten in 1600	
3.3.4	De eerste gedrukte plattegrond van de tuin in 1601	114
3.3.5	Het anatomisch theater in 1609	115
3.3.6	Icones ad vivum delineatae et expressae virorum clariorum qui praecipue scriptis Academiam Lugduno-Batavam illustrarunt 1609	122
3.3.7	Nabeschouwing	123

Hoofdstuk 4. Ontwerper, graveur en uitgever: afzetmarkt en netwerk	128
4.1 Inleiding	
4.2 Andreas Cloucq	
4.2.1 Een universitair netwerk als afzetmarkt	
4.2.2 Holland en de kaart van Brittenburg van Ortelius door Jacob Duym en Petrus Scriverius in 1606	130
4.3 De firma Van Swanenburgh	132
4.3.1 De familie van Willem Isaacz. van Swanenburgh	
4.3.2 Dwarsverbanden tussen Isaac Claesz. van Swanenburgh en Woudanus	136
4.3.3 Het universitaire netwerk van jurist en stadssecretaris Joost van Swanenburgh	137
4.3.4 Willem van Swanenburgh: oeuvre en netwerk	138
4.4 Jan Cornelisz. van 't Wout (Woudanus): oeuvre en netwerk	147
4.4.1 Het oeuvre van Woudanus	
4.4.2 Het netwerk van Woudanus	159
4.4.3 Het zakelijke netwerk van drukkers, uitgevers en graveurs	
4.4.4 Het familienetwerk van Woudanus en zijn echtgenote Aechtge Mattheusdr van Eijck in Delft en Leiden	163
4.5 Nabeschouwing	172
Hoofdstuk 5. Het gezicht van een universiteitsstad: de voorlopers	176
5.1 Inleiding	
5.2 De verbeelding van verzamelingen	
5.2.1 Padua en Leiden: theater en tuin	177
5.2.2 De voorbeeldfunctie van 'Dell' Historia naturale' 1599: Ferrante Imperato	178
5.3 De verbeelding van Hollandse steden	180
5.3.1 De stad en de universiteit	181
5.3.2 De universiteitsstad, zijn geleerden en zijn studenten	185
5.4 Nabeschouwing	187

Hoofdstuk 6. Het gebruik van de vier voorstellingen in 1611-1785	190
6.1 Inleiding	
6.2 Periode 1609-1616	191
6.2.1 Een 'geprent borreken van de anatomie van Leiden' in de chirurgijnswinkel van Assueres Jacobsz van Moerkercken te Delft	
6.2.2 Navolgingen in albums door Crispijn van der Passe (I) in 1612	
6.2.3.1 Navolgingen in 'Illustrium Hollandiae & Westfrisiae ordinum Alma Academia Leidensis' in 1614	195
6.2.3.2 Navolgingen in 'Beschrijvinge der stad Leyden' in 1614	197
6.2.4 Navolgingen in albums door Jacob Marcus in 1616-1618	202
6.3 Periode 1617-1716	
6.3.1 De originele prenten in 'Icones, elogia' uitgegeven door Cloucq in 1617	
6.3.2 De opname van de vier originelen in 'Toonneel der steden' door Joan Blaeu in 1652	210
6.3.3 Oude navolgingen, nieuwe voorstellingen: de publicaties door Pieter van der Aa	214
6.4 Nabeschouwing	218
Hoofdstuk 7. Reiscultuur	222
7.1 Inleiding	
7.2 Stedenbezoek	223
7.2.1 Universiteitssteden en verzamelingen als reisdoel	
7.2.2 Bereikbaarheid	224
7.2.3 Pervigilium Mercurii: een voorbeeld van een reisgids uit Leiden	
7.2.4 De reis op prenten en tekeningen als metafoor voor ontwikkeling en zelfpromotie	225
7.3 Vier reizigers in de periode 1606-1663	227
7.3.1 Inleiding	
7.3.2 De reis naar Leiden van de burgermeesterszoon en student Ernst Brinck in 1606	
7.3.3 Een geïllustreerd reisverslag van een reis in 1608 door Thomas Coryate	230
7.3.4 De reis naar Leiden door een Frans gezant in 1636: Charles Ogier	232

7.3.5	De reis van de Engelse student John Evelyn in 1641	233
7.4	Nabeschouwing	237
Hoofdstuk 8. Ordening als instrument		240
8.1	Inleiding	
8.2	De planmatige ordening als identiteit	
8.2.1	Vier verschillende verdwijnpunten: de tuin als hoogste ideaal	243
8.2.2	Getrapte ordening als compositorisch middel	244
8.2.3	Nabeschouwing	246
8.3	De ordening van de figuren in pendanten	247
8.3.1	Inleiding	
8.3.2	Man met tulband versus man met een geprepareerd vel in 1609	
8.3.3	Vrouwen in de tuin en in het theater	251
8.3.4	Nabeschouwing	255
8.4	Een wandeling door de verzamelingen	
8.4.1	Mannen	
8.4.2	Honden	259
8.4.3	Nabeschouwing	262
Hoofdstuk 9. Slotbeschouwing		265
9.1	Van Cloucq naar Van der Aa	
9.2	Epiloog	268
9.2.1	De verzameling van academische kennis	
9.2.2	Ordening van de voorstellingen	
9.2.3	De schermeschool als noviteit in Icones, elogia	269
9.2.4	Visuele stadsbeschrijving	270
9.2.5	De functie van de prenten in publicaties	271
9.2.6	Invloeden van de reiscultuur	273
9.2.7	De prenten als caleidoscoop	274
9.2.8	De flexibiliteit van drukwerk	275
9.2.9	Nieuw perspectief	276

- I. Tekststrook bij de tuin, 1611 [UBL COLLBN 315-II N 41]
 - A Transcriptie van het Latijn door Henk Jan de Jonge
 - B Vertaling van het Latijn door Henk Jan de Jonge
 - C Transcriptie van het Frans door Johannes Tromp
 - D Vertaling van het Frans door Leo van Maris
 - E Transcriptie van het Duits door Johannes Tromp
- II. Tekststrook bij de schermschool, z.j. [UBL COLLBN 315-II 27b]
 - A Vertaling van het Latijn door Henk Jan de Jonge
 - B Opschriften op de gravure, vertaling door Henk Jan de Jonge
- III. Teksten op de vier prenten, transcriptie en vertaling
 - A Bibliotheek
 - B Anatomisch Theater
 - C Schermschool
 - D Hortus
- IV. Transcriptie van het bijschrift op de prent van het Anatomisch Theater 1609, Rijksmuseum Amsterdam [RP-P-1887-A-12041]
- V. Attestatie Woudanus, 1603, Delft. [Stadsarchief Delft, Notariële akte, 161.1557, F17, d.d. 3/04/1603, brouwerij De Lelij, Delft] Transcriptie Martine Zoeteman-Van Pelt
- VI. Inboedel Assuerus Jacobszoon van Moerkercken, 1626, Archief van de weeskamer van Delft; archiefnr. 72 inv. nr. 2471

VII.	Teksten bij de prenten in Icones, elogia, 1617 [AHM 362], transcripties en vertalingen	
A	Bibliotheek	
B	Anatomisch theater	
C	Hortus	
D	Schersmschool	
	Summary	294
	Bibliografie	296
	Afkortingen	
	Geraadpleegde bronnen	
	Lijst van afbeeldingen	376
	Curriculum vitae	382
	Woord van dank	383

Voor Helena

afb. 1